

Horacjanizm

Epikureizm i stoicyzm Horacego

Starożytni Rzymianie

Traktowanie antyku jako monolitu zbudowanego przez Greków i Rzymian to ogromne uproszczenie. Rzymianie mieli szlak przetarty przez poprzedników - Greków. Oczywiście nie zawsze tylko naśladowali: dramat i teatr rzymski bardzo mocno różniły się od greckiego. Jednak należy pamiętać, że Rzymianie zaczerpnęli od Greków: mitologię, rodzaje i gatunki literackie, teatr, filozofię. Można to dostrzec m.in. w twórczości najważniejszego liryka cesarstwa, czyli Horacego.

„Zdobyta Grecja ujarzmiła dzikiego najeźdźcę”.

HORACY

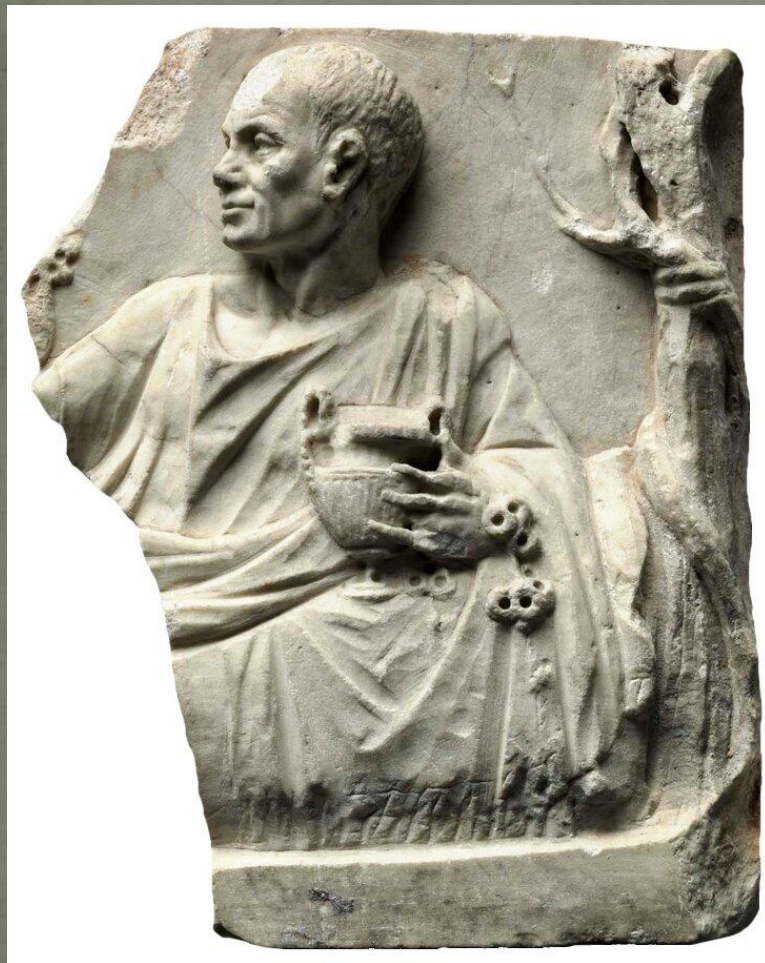
Quintus Horatius Flaccus

(65 p.n.e. – 8 p.n.e.)

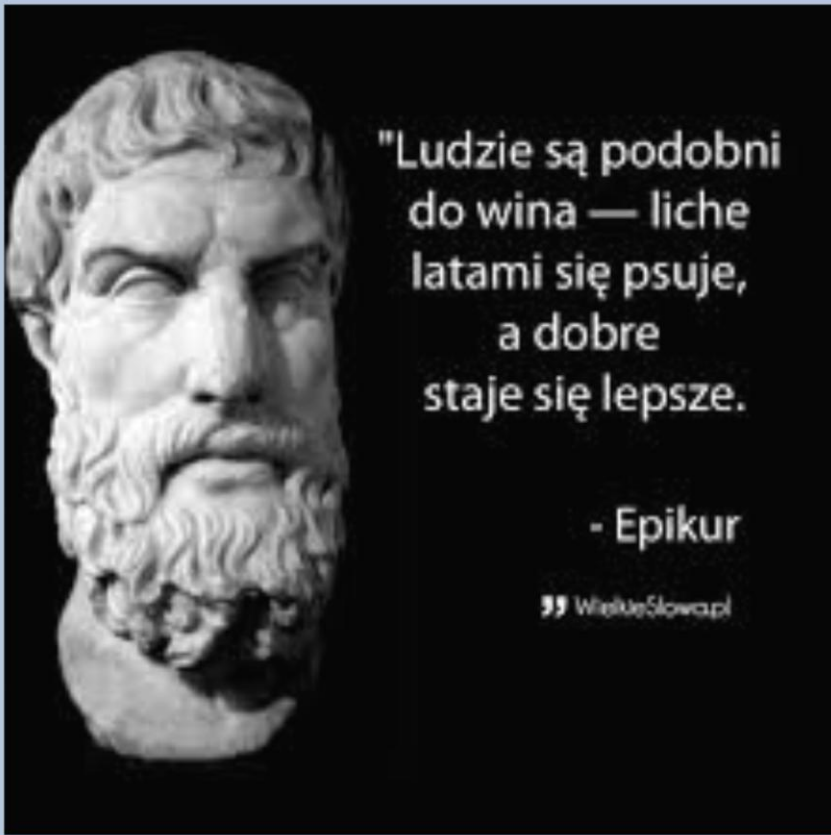
Najważniejszy rzymski poeta i twórca traktatów poświęconych teorii literatury (czyli tekstów na temat zasad tworzenia literatury).

Syn wyzwolenca (eksniewolnika) z Wenuzji. Ojciec zapewnił mu dobre wykształcenie, m.in. w Grecji (wtedy już podległej Rzymowi). W czasie sporów po zabiciu Juliusza Cezara opowiedział się po stronie Brutusa i innych spiskowców, gdyż uważał, że bronili oni republiki przed tyranią. Po klęsce Brutusa powrócił do Italii. Mimo że pozbawiono go majątku, dzięki najpopularniejszemu wówczas pisarzowi Wergiliuszowi zyskał przychylność bogatego arystokraty rzymskiego i miłośnika sztuki – Mecenasa. To on ułatwił Horacemu rozpoczęcie drogi literackiej (m.in. podarował mu posiadłość w Sabinum). Kontynuował ją Horacy na dworze cesarza Oktawiana Augusta.

Pozostały po nim: *Pieśni (Carmina)*, *Satyry*, *Epody*, *Listy*.

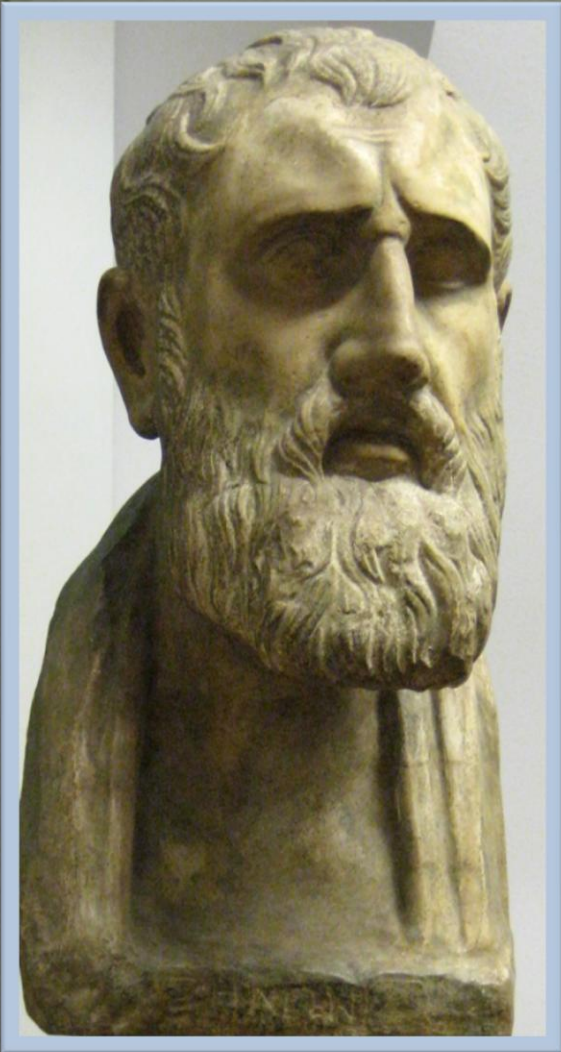

Epikureizm

- Nurt filozofii antycznej, którego nazwa wywodzi się od jego założyciela – greckiego myśliciela Epikura (IV/III w. p.n.e.).
- Główną ideą było poszukiwanie szczęścia w życiu doczesnym. Miało ono polegać przede wszystkim na unikaniu tego, co przynosi nadmierne przykrości (np. ból, trud, rozmyślanie o śmierci). Brak cierpienia to już szczęście. Radość dawać miały także drobne przyjemności (np. biesiadowanie z przyjaciółmi i dysputy, poezja, picie wina). Zalecano korzystanie z życia, szczególnie w młodości, przyjmowanie tego, co niesie los, niemartwienie się o przyszłość, która nie zależy od nas, tylko od bogów. Proponowano „żyć w ukryciu”, czyli nie angażować się w sprawy publiczne, polityczne.
- Główne hasło: CARPE DIEM! – Chwytaj dzień!; Chwytaj chwilę!
- Nie należy mylić epikureizmu z hedonizmem, zakładającym, że wyłącznym celem człowieka jest maksymalne używanie życia – Epikur odrzuca wszelki nadmiar. Zachęca do umiaru.

Stoicyzm

- Filozofia stoicka to jeden z kierunków w starożytnej Grecji. Szkoła stoicka została założona przez Zenona z Kition w Atenach w III wieku p.n.e. i trwała przez całą starożytność. Ostateczną formę nadał jej Chryzyp z Soloi, którego dziś uważa się za czołowego przedstawiciela stoicyzmu.
- Nazwa pochodzi od słów “stoa kolorowa” – miejsca spotkań, gdzie publicznie nauczał Zenon z Kition. Po grecku stoa to portyk, czyli rodzaj publicznie dostępnego, krytego miejsca spacerów i spotkań

Główne założenia stoicyzmu:

- głównymi czynnikami szczęścia są: kierowanie się **rozumem**, **cnota**, **dyscyplina moralna**, **równowaga duchowa** i **odcięcie emocji od zdarzeń zewnętrznych**.
- Cnota to uczciwe, etyczne postępowanie, podejmowanie obowiązków na miarę swoich sił i umiejętności oraz sumienne ich wypełnianie; nie należy dążyć do czegoś, co przekracza nasze możliwości, ale każdy może osiągnąć cnotę i do niej zmierzać;
- Zachowanie minimum materialnego – niegromadzenie nadmiernych dóbr, ale i unikanie ubóstwa, aby żyć godnie i spokojnie;
- **Apatia (stoicka równowaga ducha)** - zachowanie wewnętrznego spokoju i opanowania w każdej sytuacji, zarówno trudnej, jak i pozytywnej, gdyż człowiek zależy od wyroków Fatum i musi być odporny na różne sytuacje i zmienne koleje losu. Według stoików człowiekiem powinien rządzić zdrowy rozsądek, a nie namiętności – zarówno rozpacz, jak i euforia (kamienne serce).
- Najważniejsi przedstawiciele stoicyzmu to: Zenon z Kition, Chryzyp z Soloi, Zenon z Tarsu, Diogenes, Seneka Młodszy i Marek Aureliusz

Pieśń zimowa

Teza interpretacyjna:

Horacy w swojej pieśni wzywa do korzystania z życia, póki jest się młodym człowiekiem.

Argumenty (wynikają z analizy i interpretacji tekstu):

1. Podmiot liryczny to człowiek dojrzały, doświadczony, mędrzec, filozof, pragnie udzielić życiowych rad Taliarchowi, który jest tu adresatem lirycznym i najprawdopodobniej młodym człowiekiem - "póki lata zielone nie znają siwizny" – **epitet „zielony” symbolizuje młodość, niedojrzałość, a uosobienie lat wskazuje na bieg życia człowieka. (liryka zwrotu do adresata, refleksyjna)**
2. Poeta wykorzystuje motywy przyrodnicze – poetycki obraz zimy, aby pokazać, że życie człowieka obfituje w chwile trudne i całkowicie zależy od woli bogów, którzy są władcami sił natury, mogą powstrzymać zimne wiatry, ale nie muszą, niemniej i w zimowe dni można znaleźć radość życia – wystarczy ogrzać się przy ogniu w domowym zaciszu i wypić dobre wino - **czasowniki w trybie rozkazującym (spójrz, dorzuć, wydobądź) świadczą o tym, że jest to rada; uosobienie szczytu góry Sorakte, lasu, rzek i zimy podkreśla mróz, który wstrzymuje życie, każe szukać okrycia i schronienia.**
3. Podmiot liryczny radzi młodemu człowiekowi nie myśleć o przyszłości, gdyż nie mamy na nią wpływu, zależy tylko od bogów, wzywa go, by żył teraźniejszością - **sentencje „Nie czas pytać o jutro niepewne”, wezwanie: „Resztę pozostaw bogom” mają charakter wskazówek życiowych, sformułowanych niezwykle trafnie i krótko.**
4. Mędrzec poucza młodzieńca, aby przyjmował wszystko, co niesie los, w ten sposób zachowa wewnętrzny spokój i zajął się zabawą, aby nie myśleć o trudach życia. Korzystanie z życia to spotkania z dziewczętami, flirt, schadzki. Podmiot liryczny daje wskazówki młodemu mężczyźnie, jak zawrzeć znajomość z dziewczyną – zabrać jej kłamrę czy pierścień i sprowokować do pogoni za nim – **impresywne wypowiedzi (nawiedzaj Pole Marsowe, nie zapominaj o schadzce).**

Konteksty:

Epikureizm (kontekst filozoficzny) – w utworze pobrzmiewają hasła epikurejskie: korzystać z życia (carpe diem), gdy się jest młodym, nie martwić się przyszłością, żyć tu i teraz, przyjmować to, co niesie los i pogodzić się z decyzjami bogów, szukać szczęścia w życiu doczesnym i jego przyjemnościach (wino, flirt)

Kontekst mitologiczny – wiara w bogów i wyroki Mojry, przekonanie, że człowiek nie ma wpływu na własny los.

Do Mecenasa

Teza interpretacyjna:

Pieśń stanowi wezwanie do życia cnotliwego, roztropnego i zachowania umiaru we wszystkim.

Argumenty (wynikają z analizy i interpretacji tekstu):

1. Podmiot liryczny to mędrzec, filozof, pragnie udzielić życiowych rad Mecenasowi, zamożnemu człowiekowi, który pochodził z królewskiego rodu. Aby nawiązać z nim bliski kontakt, zaprasza go do swego domu i obiecuje godną gościnę – jej oznaki to róże (piękno) i dzban wina i balsam (przyjemności). Wybór adresata jest zasadny, gdyż bogactwo odwraca uwagę człowieka od cnoty i może on zbyt skocentrować się na gromadzeniu przemijających dóbr materialnych. **Pojawia się apostrofa do adresata, wyrażająca szacunek wobec potomka znamienitego rodu. (liryka zwrotu do adresata, refleksyjna).**
2. Podmiot liryczny dzieli się z Mecenasem refleksją o życiu – **służą temu dwa porównania: życie jak rzeka – spokojny rozwój wypadków; życie jak spieniona powódź pochłaniająca wszystko – burzliwe dzieje, wyliczenie różnych zniszczonych przez powódź dóbr potęguje groźę tego obrazu. Motywem łączącym oba porównania jest topos życia upływającego tak szybko jak woda, raz spokojnie, innym razem w dramatycznych okolicznościach.** Życie według poety to nieustanna zmienność, przemijanie i nieprzewidywalność, dlatego trzeba znaleźć na nie receptę, aby być szczęśliwym. Podkreśla to motyw Fortuny – rzymskiej bogini losu, która bawi się człowiekiem, zaszczyty i klęski rozdaje według swojego kaprysu.
3. Ważna część utworu to rady udzielane przez mędrca Mecenasowi – człowiekowi bogatemu, zachęcają go do cieszenia się terażniejszością, nieoczekiwanie jutra, gdyż tak szybko przemijamy **(bezpośrednia, impresyjna wypowiedź, tryb rozkazujący – „Nie czekaj jutra”).** Zachętą ma być też obraz człowieka, który „posiadł władzę rządzenia sobą”, tzn. potrafi panować nad swoimi emocjami, jego dusza zawsze jest w równowadze, kieruje nim rozsądek i wówczas potrafi przyjąć wszelkie życiowe zdarzenia, zawsze być szczęśliwym - **wprowadzenie wypowiedzi człowieka roztropnego, stoika.**
4. W ostatnich zwrotkach podmiot liryczny ujawnia się bezpośrednio, dzieląc się z adresatem swoimi doświadczeniami życiowymi. Gdy przychodzi szczęście, jest zadowolony (nie oznacza to popadania w euforię), ale nie jest szczególnie zawiedziony, nie rozpacza, gdy szczęście odchodzi - **ożywienie szczęścia, które odlatuje na skrzydłach.** Na taką postawę pozwala mu cnota – najwyższa wartość życia.
5. Puenta pieśni to poetycki obraz życia jako żeglugi (topos literacki) – życie przypomina niebezpieczną żeglugę, jeśli płyniemy w drogiej łodzi i wieziemy dużo towarów, czyli otaczamy się nadmiernym bogactwem to sztorm może nam wszystko zniszczyć, wówczas człowiek w trwodze musi się upokarzać przed bogami i błagać ich o litość. Jeżeli płyniemy w skromnej łodzi, niestraszne są nam życiowe burze, możemy żyć spokojnie, a cnotliwemu człowiekowi sprzyja zwykle los, bo nie żyje on w ciągłym niepokoju o swoje dobra – **kontrast dwóch modeli życia.**

Konteksty:

- Stoicyzm (kontekst filozoficzny)– wartość cnoty i równowagi ducha – stoickiej apatii, która gwarantuje szczęśliwe życie
- Epikureizm (kontekst filozoficzny)– wezwanie do życia terażniejszością, skromnymi przyjemnościami
- Kontekst mitologiczny– motyw Fortuny
- Kontekst kulturowy - toposy literackie – życie żegluga, wędrowanie (homo viator)
- Kontekst biograficzny – Mecenasa to opiekun, dobroczyńca Horacego

Ojczyzna – okrętem Horacego

Teza interpretacyjna:

Poeta zachęca w wierszu do przyjęcia postawy patriotycznej.

Argumentacja:

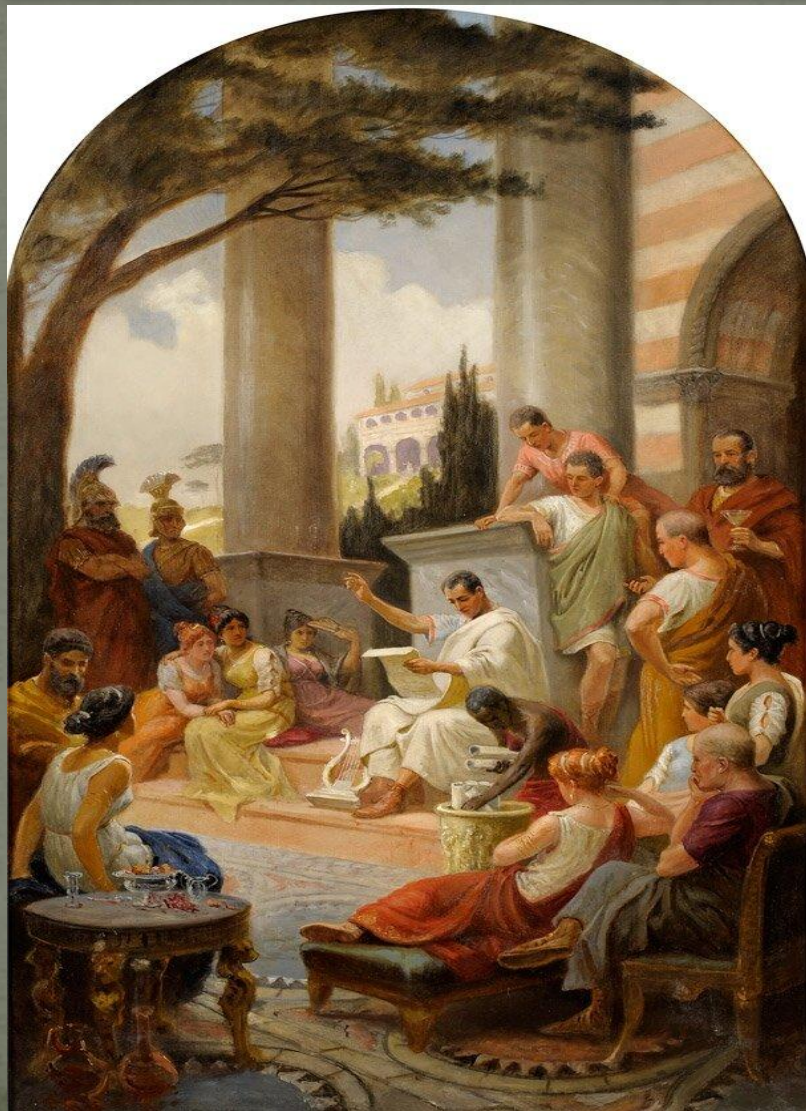
- Podmiot liryczny ujawnia się tylko w zwrotach do adresata, np. „**trzymaj się**”, „**strzeż się**”, poetę możemy utożsamić z podmiotem lirycznym zatroskanym o losy ojczyzny
- Adresat liryczny: „**O nawo...**” - statek – alegoria ojczyzny, apostrofa, wykrzyknienia, aby **podkreślić emocje mówiącego, który jest zatroskany o losy Ojczyzny**
- Sytuacja liryczna: statek jest doświadczony przez burze – to ojczyzna, która doświadczyła walk, kondycja jej jest wątpliwa, jest bezwolny, dryfuje, jest narażony na niebezpieczeństwo, nikt nie ma nad nim kontroli – **wyliczenia różnych zniszczeń statku.**
- Postawa podmiotu lirycznego: Podmiot liryczny w utworze Horacego wyraża troskę o losy statku-ojczyzny, **czasowniki w formie impersywnej** wyraźnie mają na celu wywarcie presji i motywowanie do określonych działań, port jest tu symbolem bezpieczeństwa, przestroga kierowana jest do statku i żeglarza, który symbolizuje przywódcę
- Rady dla statku-ojczyzny: „Trzymaj się portu!” – nie narażaj się na niepotrzebne walki, jeśli jesteś słaby; „Rufie malowanej nie ufa żeglarz...” – mimo że masz wspaniałą historię, miałeś szlachetnych przodków, nie możesz być bezmyślny, przeszłość chlubna nie zapewni zwycięstwa w terażniejszości, na siłę każde pokolenie musi sobie zapracować; „zdradliwych wysp unikaj...” – nawiązanie do bitwy pod Akcjum.

Konteksty:

Kontekst historyczny – ukazanie trudnej sytuacji Rzymu po bitwie pod Akcjum.

Exegi monumentum

Non omnis moriar (nie
wszystek umrę) i exegi
monumentum
(wybudowałem pomnik)
– topos nieśmiertelności
poety i jego poezji,
mający swoje źródło w
poezji Horacego.

Exegi monumentum Horacego – przykład notatki, będącej podstawą rozprawki interpretacyjnej

• PROBLEM SZTUKI I JEJ UNIKWERSALNYM WYMIAŁ

Horacy – „Exegi monumentum”

Wybudowałem pomnik trwalszy niż ze spizu strzelający nad ogrom królewskich piramid nie naruszą go deszcze gryzące nie zburzy oszałały Akwilon oszczędzi go nawet

→ wypowiedź się tu bezpośrednio

łańcuch lat niezliczonych i mijanie wieków
Nie wszystek umrę wiem że uniknie pogrzebu
częstka nie byle jaka i rosnący w stawę
potąd będę wciąż młody pokąd na Kapitol

- Podmiot wyraża przekonanie, że pisanie wieczy, konkretnie daje artystę nieśmiertelność.
- pomnik zostanie oszczędzony przez upływ czasu → artysta wyraża wiary w nieśmiertelność, jaką osiągnie dzięki poezji

ma wstępować z młoczącą westalką pontifeks
I niech mówią że stamtąd gdzie Aufidus huczy
z tego kraju gdzie gruntem brak wody gdzie Daunus
rządził ludem rubasznym ja z nizin wyrosły

- Wiedomości artysta utożsamia z trzaniem Imperium Rzymskiego, ucieka do symboli Rzymu – ceremonii prowadzonych przez kapłanów

pierwszy doprowadziłem nurt eolskiej pieśni
do Italów przebiwszy najpewniejszą drogę
Bądź dumna z moich zasług i dellickim laurem
Melpomeno laskawie opleć moje włosy

- Mówi o swoich zasługach dla łacińskiej poezji
- Wskazuje do MUZY TRAGEDII i prośba by była dumna z czynów poety i nałożyła mu wieniec laurony.

- pomnikiem, który stawia sobie za życia poety, jest jego tubność
- Horacy daje tym samym wyraz swojej pewności, że ma już zapewnione życie w ramieniu potomnych
- Naczelnym przesłaniem wiersza jest otwarczenie:

„non omnis moriar”, czyli „nie wszystek umrę”

- poeta pozostaje nieśmiertelny dzięki swoim utworom

A STROFA → dochodzi do porównania sztuki poezji z symbolem trwałości – SPIZOWYM POMNIKIEM oraz PIRAMIDAMI, które wznosili faraoni. Porównanie to wychodzi na korzyść poezji, ponieważ w przeciwieństwie do pomnika, nie zostanie naruszone przez warunki atmosferyczne, jolim podlega stojący na otwartej przestrzeni materialny symbol „czyjejś” chwały.

EXEGI MONUMENTUM” → manifest poety, przekazywane o swoich „zasługach i pewnego wiecznej chwały.

Horacjanizm

HORACJAŃSKA ZASADA „ZŁOTEGO ŚRODKA”

- cenić rozum, zdrowie;
- zachować umiar w dążeniach;
- cieszyć się życiem, mieć poczucie spełnienia;
- od świata brać tyle, ile trzeba: nie za wiele, ale także nie za mało;
- traktować śmierć jako naturalną kolej rzeczy;
- spokój, opanowanie, satysfakcja;

HORACJANIZM – POSTAWA ŻYCIOWA I ARTYSTYCZNA

- poszukiwanie w życiu „złotego środka” (zasada umiaru);
- refleksyjna postawa wobec życia;
- powściągliwość w wyrażaniu uczuć i korzystaniu z dóbr doczesnych;
- połączenie epikureizmu i stoicyzmu;
- prostota formy i doskonałość stylu w twórczości poetyckiej;

Mądrość Horacego

HORACY - POPULARNE SENTENCJE

AUREA MEDIOCRITAS – „złoty środek”,

CARPE DIEM – „chwytaj dzień”

NON OMNIS MORIAR – „nie wszystek umrę”,

IN MEDIAS RES – „przystąpić do sedna rzeczy”,

ODI PROFANUM VULGUS ET ARCEO –

„pogardzam nieoświeconym tłumem
i trzymam się z dala”,

SAPERE AUDE – „odważ się być mądrym”,